

**TÄRKEÄ TEOS PLURALISMIN
ONGELMISTA**

STANISLAW EHRLICH: *Le Pluralisme à l'Est et à l'Ouest. Doctrines et évolution.* Institut de science politique, Bruxelles 1980, 264 s.

Stanislaw Ehrlich on jo pitkään eläkkeellä ollut Varsovan yliopiston professori, mut-

ta edelleen hyvin tuottelias. Hän on aikaisemmin tutkinut painostusryhmiä ja julkaissut niistä teoksen *Le pouvoir et les groupes de pression* (Valta ja painostusryhmät — Paris, s. a.). Viime aikoina Ehrlich on kirjoittanut paljon pluralismista; nyt kässillä olevaa teosta voitaneen pitää hänen »pääteoksenaan» kyseisestä asiasta.

Ehrlich on asettanut teoksensa motoksi seuraavan *Pascalin* lauseen: »La multitude qui ne se réduit pas à l'unité est confusion; l'unité qui ne dépend pas de la multitude est tyrannie» (vapaasti suomentaen: moninaisuus joka ei palaudu yhtenäisyyteen on sekasortoa; yhtenäisyys joka ei riipu moninaisuudesta on tyranniaa).

Tämä dialektiikka jo tavallaan heijastelee aiheen vaikeutta; pluralismia on nimittäin vaikea määrittellä, varsinkin kun termiä käyttää hyvin laajassa merkityksessä, kuten Ehrlich tekee. Hän hylkää länsimaissa yleisen näkemyksen, jonka mukaan pluralismi on yksinomaan länsimaille ominainen piirre, ilmaus sosiaalisesta ja poliittisesta moninaisuudesta kapitalistisissa maissa. Ehrlich pitää tätä näkemystä yksinkertaistuksena, koska se sulkee pois ajatuksen, että pluralismia voisi esiintyä myös ns. olemassa olevissa sosialistisissa maissa. Pluralismi tulee määrittää väljästi: se on Ehrlichin mukaan »virtaus (courant) joka pyrkii rajoittamaan sentralismia» (s. 3). Pluralismi on edelleen »historiallinen kategoria», joka esiintyy kaikkina aikoina (s. 4). Sosiaalis-poliittisena kysymyksenä pluralismilla ei ole yhteyttä filosofiseen pluralismi-ongelmaan, ontologia siis voidaan jättää sivuun. Loppusanoissaan Ehrlich määrittää pluralismin vielä välttämättömäksi osaksi demokratiaa, myös sosialistista demokratiaa sekä nimeää pluralismin vastakohtana; se on byrokraattinen sentralismi (s. 254).

Nämä konseptiot — joiden ongelmallisuuden palaan — lähtökohtanaan Ehrlich ryhtyy tutkimaan pluralismin esiintymistä läntisessä poliittisessä ajattelussa 1700-luvulta lähtien. Ensimmäinen luku käsittelee ranskalaista pluralismia (*Tocqueville, Proudhon, Durkheim*), toinen luku englantilaista pluralismia (Fabian-society ja kiltasosialismi), kolmas luku saksalais-englantilaista pluralismia (*Gierke, Barker, Laski*), neljäs lu-

ku amerikkalaista pluralismia (*Bentley, James*), viides luku pluralismia marxilaisessa ajattelussa ja kuudes luku on otsikoitu: »Tietyistä pluralistisista elementeistä yhteiskunnan sosialistisessa rakentamisessa».

Ehrlichin lähestymistapa on varsinkin kirjan alkupuolella »tavanomainen» aatehistoriallinen tapa: osoitetaan jonkun idean kulku ajattelijalta toiselle, vertaillaan eroja ja yhtäläisyyksiä ja analysoidaan tapahtuneita muutoksia. Pluralismia on löydettävissä jo *Aristoteleen* ajattelussa, sen tärkeimpiä edustajia oli *Montesquieu*, mutta varsinaisena nykyaikaisen pluralistisen ajattelun »isänä» Ehrlich pitää *Tocquevilleä*, jonka teoksessa *De la Démocratie en Amérique* kuvataan amerikkalaisia kansalaisvapauksia. Erityistä huomiota kiinnittää kirjoittaja pluralismin esiintymiseen sosialistisen ajattelun eri varianteissa, mm. syndikalismissa.

Ehrlich esittää monia mielenkiintoisia aatehistoriallisia näkökohtia. Niinpä hän osoittaa, että fabiolaisuuden ja marxilaisuuden välillä ei 1800-luvulla vallinnut ollenkaan sellaista kuilua kuin usein luullaan. Fabiolaiset mm. kääntyivät *Engelsin*, »tunnustetun tieteellisen auktoriteetin» puoleen pyytäen kuuluisaan kokoelmaan *Fabian Essays* häneltä artikkeleita sosialismista. Fabiolaiden piirissä toimi mm. erityinen marxismin opintopiiri ja he kävivät väittelyä arvo teoriasta. Vedoten englantilaiseen tutkijaan *McBriarin* Ehrlich toteaa, että tutustuminen nimenomaan marxilaisuuteen johti siihen, että fabiolaiset siirtyivät »primitiivisestä liberaalista radikalismista» sosialismin kannalle; näin siitä huolimatta, että useimmat fabiolaisista eivät eräitä marxismin perusteesejä sellaisenaan hyväksyneetkään.

Mielenkiintoinen on myös se yhteys, jonka Ehrlich osoittaa saksalaisen oikeusfilosofian Otto von Gierken ja englantilaisten pluralismin edustajien *Maitlandin* ja *Barkerin* välillä. Gierken mukaan vapaus merkitsee aina erilaisuutta ja sen tulee ilmetä ihmisten vapaissa yhteenliittymissä. Tämä vapausprinsiippi joutuu kuitenkin väistämättä konfliktiin korkeimman vallan (Herrschaft) prinssiipin kanssa; tämän konfliktin lähtökohta on »vapaan yhteisön» ja feodaaliherran välisessä ristiriidassa. Gierke teki paralleelin absoluuttisen individualismin ja

absoluuttisen valtion välillä; ne eivät suinkaan ole toisiaan poissulkevia ilmiöitä, sillä liiallinen sentralisaatio johtaa väistämättä yhteiskunnan atomisoitumiseen. (Tämä on sivumennen sanoen tärkeä näkökohta tutkittaessa nykyisiä itäeurooppalaisia yhteiskuntia.) Gierke oli näistä ajatuksistaan huolimatta kuitenkin konservatiivi ja suursaksalainen nationalisti. Eikö ole paradoksaalista, Ehrlich kysyy, että juuri hänestä tuli englantilaisen pluralismin inspiiraattori? Paradoksi on kuitenkin näennäinen, Ehrlich toteaa, sillä englantilaiset olivat menestyksellisesti vastustaneet roomalaisen oikeuden omaksumista, kuten tekijä asian ilmaisee, ja säilyttäneet keskiaikaisten yhteisöjen traditioita. Tästä syystä Gierken pluralismi löysi Englannissa luontaista vastakaikua ja vaikutti epäsuorasti jopa Harold Laskin ajatteluun.

Tämänkaltaisia mielenkiintoisia aatehistoriallisia yhteyksiä teoksessa siis osoitetaan ansiokkaasti. Teoksen varsinkin ei-marxilaista ajattelua koskevan osan ongelmana pitäisin kuitenkin sitä, että kun pluralismia löydetään mitä erilaisimmilta ajattelijoilta, niin jää selvittämättä se miksi tällaista ajattelua on syntynyt, millaiset yhteiskunnalliset olosuhteet mahdollisesti ovat olleet pluralistisen ajattelun esiintymisen taustana ja millaisia käsityksiä vastaan pluralistit ovat kamppailleet. Edelleen jäin kaipaamaan jonkinlaista teoreettista viitekehystä, joka voisi valaista pluralismin eri puolia ja ulottuvuuksia, esim. ulottuvuuksia säilyttävä — muuttava, hallinnollinen ja alueellinen sentralisaatio — desentralisaatio, tuotantovälineitten omistuksen keskittyminen — hajakeskittyminen jne. Sosialistisessa liikkeessä olennainen kysymys on kysymys pluralismista ennen sosialismiin/kommunismiin tms. siirtymistä ja sen jälkeen. Vaikeutena on tietysti se, että todellisuuden puristaminen johonkin tällaiseen systeemiin on vaikeaa, mutta toisaalta pyrkimys yleistyksiinhän on eräs tieteellisen toiminnan peruslähtökohdista. Nyt tekijä kyllä liikkuu hyvin »turvallisilla» vesillä ja hänen tuloksensakin ovat mielenkiintoisia, mutta ensi sijassa sanoisinoko ensyklopedisessä mielessä.

Teoksen *Marxia* ja Engelsiä koskevassa luvussa tehdään se tärkeä havainto, että

kun Marx ja Engels kamppailivat anarkismia vastaan, he eivät suinkaan hylänneet kokonaisuutena (en bloc) anarkistien näemyksiä. Esim. arvostellessaan *Poudhonia* Marx ei kiinnittänyt juurikaan huomiota tämän »kommunialismiin», millä termillä Ehrlich Proudhonin pluralismia kuvaa. Toisin sanoen tutkittaessa anarkismin ja marxilaisuuden suhdetta on kiinnitettävä huomiota myös näitten aatesuuntien tärkeisiin yhtäläisyyksiin, ennen muuta päämäärien suhteen eikä vain eroavuuksiin, kuten niin monissa tutkimuksissa on tehty.

Marxia ja Engelsiä käsittelevässä luvussa — vaikkakin se osoittaa syvällistä perehtyneisyyttä — on kuitenkin eräs keskeinen seikka, jota mielestäni on pidettävä virheelisenä ja pahoin harhaanjohtavana. Ehrlich nimittäin yhdistää termin demokraattinen sentralismi Marxin ja Engelsin eri näemyksiin. Niinpä kun Keskuskomitean vetoomuksessa Kommunistien liitolle v. 1850 esitettiin, että Saksan valtiollinen hajaannus on esteenä vallankumoukselliselle toiminnalle tässä maassa ja että vallankumouksellisen puolueen (so. aatesuunnan) tehtävä on toteuttaa valtiollinen keskittäminen samoin kuin Ranskassa 1793, kirjoittaa Ehrlich: »Siten 'Vetoomuksessa' muotoiltiin ensimmäistä kertaa demokraattinen sentralismi vallankumouksellisen työväenliikkeen ja, pitemmällä tähtäimellä, tulevan sosialistisen hallinnon organisaatioperiaatteena» (s. 154).

Termi demokraattinen sentralismi otettiin käyttöön Venäjän bolsevikkipuolueessa vasta 1906, joskin sen periaatteet tunnetusti esitti V. I. Lenin v. 1902. Marxilla ja Engelsillä termi siis ei tietenkään esiinny ja siksi sen yhdistäminen heihin on omituisia. Voitaisiin tietysti ajatella, että kyseisen opin periaatteet, esim. alempien puolueelinten alistaisuus ylemmille jne. esiintyivät jo Marxilla ja Engelsillä. Mutta ne eivät esiinny. Marxilla ja Engelsillä ei ylipäätään ole mitään yhtenäistä puolueteoraa, vaan hyvinkin vaihtelevia käsityksiä puolueen luonteesta ja tehtävistä eri aikoina; Marxin ja Engelsin näitä asioita koskevat käsitykset ovat huomattavan pragmatistisia.

Kysymyksessä ei ole mikään satunnainen lapsus, vaan todella eräs läpikäyvä tekijä

Marxia ja Engelsiä koskevassa luvussa. Niinpä Engelsing sanotaan Erfurtin ohjelman kritiikissään katsoen federaalisen valtiomuodon erääksi »demokraattisen sentralismin variaatioksi», sen »edistykseksi muodoksi» (s. 161). Röhkenen sanoa tästä: kerrassaan mielivaltaista terminologiaa vailla mitään aatehistoriallista perustaa.

Ehrlich yhdistää demokraattisen sentralisminsa myös Pariisin kommuuniin sanoen tuotannon siellä organisoitun sen perusteella! Kun hän toisaalta korostaa Marxin kommuunia koskevien näkemysten pluralistisuutta — ja todettakoon, että Ehrlich yleensä erinomaisella tavalla osoittaa Marxin ja Engelsing ajattelun pluralistisuuden —, niin nousee mieleen ajatus, että kirjoittajan tiedostettu tai ehkä tiedostamaton taka-ajatus on liittää yhteen demokraattinen sentralismi ja pluralismi.

Tämä ongelma nousee uudella tavalla esiin kuudennessa luvussa, jossa Ehrlich käsittelee pluralismia Itä-Euroopassa. Niinpä hän näkee Neuvostoliiton poststalinilaisessa kehityksessä pluralismia; on muodostunut sfääri, jossa edustukselliset elimet ja yhteiskunnalliset organisaatiot tekevät päätöksiä autonomisesti. Pluralismia Itä-Euroopassa osoittaa myös Ehrlichin mukaan Puolan monipuoluejärjestelmä, muut puolueet (yhtyneeseen työväenpuolueeseen verraten) toimivat yhteiskunnallisina painostusryhminä. Täten on siis väärin, Ehrlichin mukaan, nähdä pluralismia vain lännessä, sitä on myös Itä-Euroopassa.

Kuitenkin Ehrlich itse määrittelee poliittisen pluralismin seuraavasti: sillä ymmärretään »monipuoluejärjestelmää tai mahdollisuutta ehdottaa ja puolustaa vaihtoehtoisia poliittisia päätöksiä yksipuoluejärjestelmän puitteissa» (s. 215). Kysymys on nyt siitä, onko tällainen mahdollista esim. Neuvostoliitossa, onko esim. julkinen debatti maan ulkopoliitiikasta siellä mahdollista? Onko todella pluralismia se, että Puolassa »muiden puolueitten» on tunnustettava yhden puolueen johtava rooli?

Nähdäkseni termistä pluralismi tulee Ehrlichillä eräänlainen totalitarismin negaatio. Hän polemisoi tätä käsitettä vastaan voimakkaasti ja nähdäkseni aivan oikein. Totalitarismiteoriat absolutisoivat yhden puo-

len itäeurooppalaisesta todellisuudesta, niiden ideologisen ja poliittisen monoliittisuuden. Mutta kun pluralismin käsitettä Ehrlichin tavoin käytetään selittämään itäeurooppalaisten yhteiskuntien todellisuutta, niin siinäkin nähdäkseni absolutisoidaan yksi puoli tuota todellisuutta. Ei siis nähdä noiden yhteiskuntien monimuotoisuutta, yhtäältä pluralistisia piirteitä, tiettyä itsenäistä päätöksentekoa, keskustelua tietyistä asioista, mutta toisaalta taas autoritaarisia piirteitä, keskustelun kategorista tukahduttamista tietyistä asioista, tietyn päätöksenteon keskittämistä puoluejohdon käsiin, poliittisen elämän tiettyjen osien ritualisointumista jne. Pluralismin käsite menettää informaatioarvonsa; itse asiassa, voiko mikään yhteiskunta olla täysin monoliittinen, vailla mitään pluralistisia piirteitä?

Pluralismi-käsitteen suhteen olisin valmis yhtymään »viralliseen» marxilais-leniniläiseen kantaan. Sen mukaan kaikki teoriat pluralistisesta demokratiasta ovat luonteeltaan »porvarillisia ja reformistisia», jälkimmäinen termi viittaa tässä »sosialidemokratismiin» (ks. esim. kokoomateosta *Ideologie des Sozialdemokratismus in der Gegenwart*, Berlin 1971, s. 200), joskaan en ole sitä mieltä, että ne ovat kaikki tyynni pelkästään »fikttiivisiä». Pluralismi-termin kovin väljä määrittäminen nähdäkseni johtaa suuriin vaikeuksiin. Toisaalta Ehrlich on mielestäni kyllä oikeassa siinä, että näkemys lännen pluralismista ja idän totalitarismista on aivan liian stereotyyppinen ja harhaanjohtava. Pluralismilla on toki omat rajoituksensa lännen kapitalistisissa yhteiskunnissa; tämä aihe ei kuitenkaan kuulu kirjan käsittelemiin asioihin ja siksi sivuutan sen tässäkin.

Kaiken kaikkiaan Ehrlichin teos on erinomaisen mielenkiintoinen. Se osoittaa tekijänsä suurta lukeneisuutta ja oppineisuutta, se on erinomaisen selkeästi kirjoitettu ja monia ajatuksia, mutta myös perustavia vastaväitteitä herättävä teos. Tietääkseni teos käännetään englanniksi; se olisi hyvin toivottavaa, sillä silloin se saisi Suomessakin laajemman lukijapiirin.

Jukka Paastela